

Bismarck - simbol Drugog Reicha

Gašparević, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:841973>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Njemački jezik i književnost i povijest

Luka Gašparević

Bismarck – Simbol drugog Reicha

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2018. godine

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Njemački jezik i književnost i povijest

Luka Gašparević

Bismarck - Simbol drugog Reicha

Završni rad

Znanstveno područje humanističke znanosti, znanstveno polje povijest,
znanstvena grana hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2018. godine

Sažetak

U ovom završnom radu obrađen je lik Otta von Bismarcka, njegovi rani počeci i djelovanja od sredine 19. stoljeća, te njegov uspon do kraja „dugog“ 19. stoljeća. Kao sin skromnog oca i građanske majke, čiji su preci ostavljali svoj otisak u povijesti, tako će se i Bismarck potruditi ostaviti svoj trag u povijesti. Njemačka u njegovo vrijeme nije bila jedinstvena. Sastojala se od više desetaka država i državica, te su njezine države bile pod utjecajem nedavne Francuske revolucije i Napoleonovih ratova. Pruska je bila iscrpljena od Napoleonovih ratova, što finansijski, što u vojnom smislu, te je bila podčinjena Austriji. Austrija je u to vrijeme imala jaču vojsku od Pruske i predstavljala se kao predvodnik njemačkoga naroda, te nije smatrala Prusku ravnopravnom. Prusima i kralju Fridriku Vilimu III. to nije odgovaralo, no Austrija im nije posvećivala previše pažnje. Jedna slučajnost je bila dovoljna, da se Otto Leopold Eduard von Bismarck, porijeklom iz junkerske obitelji, dokaže, kao osoba čije sposobnosti prelaze one običnih ljudi. Nije surađivao s velikom skupinom ljudi, te je na taj način stvorio sebi jako ime. Njegov uspon temelji se na pukoj slučajnosti, čiji će rezultat u završnici imati posljedice velikih razmjera, u budućnosti koju nije doživio. Otto von Bismarck je jedna od najistaknutijih ličnosti njemačke povijesti.

Ključne riječi: Bismarck, Vilim I., Vilim II, Drugo Njemačko Carstvo, Elzas-Lotaringija

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Bismarkovi počeci.....	2
1.1 Djetinjstvo i školovanje.....	2
1.2 Povijesni kontekst i Bismarckov uspon.....	3
2. Bismarck od diplomata do kancelara	6
3. Od Sjevernonjemačkog saveza do Reicha.....	14
3.1 Francusko – njemački rat i rođenje Njemačkog Reicha	16
4. <i>Reichkanzler</i> Bismarck.....	18
4.1 Vanjska politika.....	18
4.1.1 Bismarckova savezništva.....	18
4.1.2 Berlinski kongres.....	19
4.1.3 Kolonijalna politika.....	19
4.2 Unutarnja politika.....	20
4.2.1 Bismarck i liberali	20
4.2.2 Bismarck i konzervativci.....	21
4.2.3 Bismarck i socijalisti	21
4.3 Bismarck i Vilim II.....	21
5. Zaključak.....	23
6. Literatura	24

Uvod

Zadatak ovog završnog rada je prikazati političko djelovanje Bismarcka, osobe koja je s vremenom stjecala moć i utjecaj, ne samo u Pruskoj nego i u Europi. Rad će pokušati prikazati Bismarcka kao simbol Drugog Njemačkog Carstva, osobu koju se predstavlja kao najzaslužnijom osobom za ujedinjenje Njemačke. Rad će dati uvid u događaje koji su imali značajnu ulogu u Bismarckovom stjecanju moći, prilike i neprilike kroz koje je Bismarck prolazio kada je bio na vrhuncu svoje moći. Rad će također prikazati način na koji je Bismarck balansirao sile Europe i koje je odluke jedan čovjek morao donositi, čiji je ishod sačuvao mir u Europi, odnosno mogao dovesti do preuranjenog svjetskog rata.

Prvo poglavlje rada opisuje Bismarckov početak, od školskih do fakultetskih dana. U njemu će biti vidljiva uloga majke Wilhelmine u ranom razdoblju njegovog života. Početak političkog djelovanja, bit će popraćen povijesnim kontekstom u kojemu se Bismarck, ali i Njemačka tada nalazila.

Drugo poglavlje opisuje Bismarckov put od diplomata do saveznog kancelara u Sjevernonjemačkom savezu. Njegovi prvi vanjskopolitički kontakti i njegova prva agresivna djelovanja.

Treće poglavlje se bavi Bismarckovim djelovanjem za vrijeme Sjevernonjemačkog saveza, te naposljetku ratom s Francuskom, koji će rezultirati osnivanjem Njemačkog Carstva.

Četvrto poglavlje prati Bismarckove korake unutar njegovih ovlasti. Prvo prati vanjsku politiku i Bismarckove odluke, nakon čega slijedi pregled unutarnje politike i Bismarckovog balansiranja Njemačkim parlamentom u svoju korist, te načina na koji je eliminirao svoje političke neprijatelje. Za kraj slijedi Bismarckov odnos s novim carem Vilimom II. i Bismarckov konačni pad s vrhunca moći.

1. Bismarkovi počeci

1.1 Djetinjstvo i školovanje

Otto Leopold Eduard von Bismarck rođen je 1. travnja 1815. godine u Schönehausenu. Mjesto i datum rođenja bit će ključni za Bismarckov život. Potječe iz plemićke, junkerske obitelji. Junkeri su za razliku od visokog plemstva sami obrađivali zemlju, muzli krave, te su se ponekad od bogatijeg seljaka razlikovali samo po plemićkom statusu. Schönehausen je, sve do Napoleonovih ratova, bilo malo i skromno mjesto koje se nalazi istočno od Elbe. Godine 1813., dvije godine prije Bismarckovog rođenja, Kraljevina Vestfalija (njem. *Königreich Westphalen*), koja je bila pod utjecajem cara Napoleona, prelazi Elbu i širi revolucionarske ideje i misli na ta područja.¹

Otto je imao dosta problematično djetinjstvo. Njegov otac Ferdinand odbio je 1806. i 1813. godine poći u rat za svojeg kralja, a 1823. godine je potpuno istupio iz vojske. Otto je uvijek više volio svojeg oca Ferdinanda nego svoju majku. Majka Wilhelmina, rođena Menken, nije bila plemićkog statusa. Njezini predci bili su državni službenici, poneki i sveučilišni profesori. Fridrik Veliki je jako cijenio njezinog oca. Njegov oštar um naslijedila je i Wilhelmina, koja se sa šesnaest godina udaje za Ferdinanda von Bismarcka. Tražila je puno od svoje djece, a nije im zauzvrat davala svoju ljubav. Mlađi sin Otto naslijedio je njezin oštri um, no on joj nikada neće oprostiti što mu nije pružila majčinsku ljubav.²

Želeći najbolje za svoju djecu, Wilhelmina odlazi u Berlin, gdje obnavlja svoje odnose s dvorom. Pozivajući se na svoje korijene, uspjela je sinove upisati u najbolju gimnaziju u Berlinu. Njezino obnavljanje odnosa s dvorom, dovodi do upoznavanja mladog Otta s mladim Hohenzollernima. Nakon napuštanja gimnazije, majka Wilhelmina ga šalje u Kraljevinu Hannover, gdje pohađa sveučilište u Göttingenu, te dolazi pod utjecaj liberala, čiji utjecaj ipak s vremenom prestaje. Zbog prevelikih dugova, nakon tri semestra napušta Göttingen i vraća se u Berlin, gdje je odslušao još tri semestra. U svibnju 1835. godine polaže završni ispit, nakon čega je osposobljen za civilnu službu u Pruskoj.³

¹ Alan John Percivale Taylor, *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, Stuttgart – Hamburg, Deutscher Bücherbung, 1962. Str. 11. – 12.

² Isto, 12. – 14.

³ Eberhard Kolb, *Bismarck*, München, C.H. Beck, 2014. Str. 8. – 10.

1.2 Povijesni kontekst i Bismarckov uspon

Nakon Napoleonovog pada 1815. godine, njemačke zemlje su se nalazile u rasulu. Na čelu Pruske je tada bio Fridrik Vilim III. Hohenzollern (1797. – 1840), koji je za vrijeme oslobodilačkih ratova od Francuske obećao donošenje ustava, što na koncu nije učinio. Pruska se s ostalim državama Njemačke, nakon Bečkog kongresa (1814. – 1815.), priklonila Austriji, pod vodstvom Metternicha, koji je u to vrijeme bio austrijskih ministar vanjskih poslova (1809. – 1848.) i kancelar (1821. – 1848.), u Njemački savez. U teoriji je Njemački savez služio održavanju mira unutar saveza i organiziranju zajedničke obrane u slučaju stranih napada. Dok mu je u praksi jedini zadatak bilo suzbijanje njemačkog liberalizma. Razlog zašto je Metternich bio predsjedavajući u Njemačkom savezu je bila mnogobrojna austrijska vojska.⁴

Godine 1836. Bismarck odlazi iz Potsdama i počinje raditi kao državni službenik u Aachenu. Umjesto da obavlja svoju dužnost, Otto se zaljubljuje u „bogate“ Engleskinje, te je s jednom proputovao cijelu Njemačku, no ipak je ostao neženja. Nakon skupe avanture i nepodmirenih dugova, od srama se nije htio vratiti u Aachen, nego odlazi odslužiti vojni rok. Tijekom služenja vojnog roka, zbližava se s prestolonasljednikom Fridrikom Vilimom IV.⁵

Nakon neuspjelog pokušaja bavljenja poljoprivredom, koju je tako rado htio prigrliti iz ljubavi prema ocu, 1844. godine prelazi u državnu službu, gdje je izdržao samo četrnaest dana. Ogorčen životom, uz pomoć susjeda, koji su bili kvekeri, dolazi u kontakt s vjerom. Provodio je mnogo vremena u njihovom društvu, te je tamo upoznao i buduću suprugu Johannu von Puttkammer. Uz nju je toliko jako prigrlio vjeru, da je vjerovao, da je njegova vjerska zadaća, služiti državi i vladaru. Prije nego što se oženio, ponuđena mu je prilika da se uključi u politiku. Naime, Fridrik Vilim IV. 1840. godine je naslijedio svojeg oca kao kralj Pruske, te obećava uvođenje ustava. Godine 1847. u Berlinu uspostavlja sjedinjeni pokrajinski parlament. Otto von Bismarck je izabran kao zamjenski član pokrajinskog parlamenta, pošto nije bio izrazito omiljen među junckerima, dakle u slučaju bolesti ili nečega drugoga, Bismarck bi popunio mjesto zastupnika. Upravo se to i dogodilo, zastupnik von Brauchitsch zbog bolesti nije više mogao obnašati funkciju zastupnika, te je njegova bolest označila Bismarckov ulazak u politiku.⁶

⁴ Taylor, 1962. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 18.

⁵ Isto, str. 19. – 20.

⁶ Isto, str. 21. – 24.

Bismarck se brzo dokazao svojim oštrim i konzervativnim govorima u parlamentu. Dok su se liberali pozivali na 1813. godinu i obećanje o većoj slobodi koju je izabrao pruski narod tijekom oslobodilačkih ratova protiv Francuske, Bismarck im je odgovorio, da je učen da su se borili protiv strane okupacije, a ne protiv vlastitog vladara. Bismarck si je stvorio ime u reakcionarnim krugovima, te mu je i sam kralj odao priznanje.⁷

Prošlo je više od trideset godina od Napoleonskih ratova, Europa se oporavila, ali misli i ideje koje su se proširile su ostale. Početkom 1848. godine izbijaju revolucije u Italiji i Francuskoj. U ožujku 1848. godine revolucija stiže i u Austriju i Prusku. Kralj Fridrik Vilim IV. je zapovjedio povlačenje vojske i najavio je sjedinjenje Pruske i Njemačke i sazivanje Pruskog parlamenta. Bismarck, koji je u to vrijeme bio na selu, se uputio u Potsdam, te pokušao nagovoriti generale da pokrenu kontrarevoluciju, no kralj je zapovijedao da se vojska povuče. Bismarck je pokušao brzo reagirati, te je pokušao nagovoriti Augustu, ženu princa Vilima Pruskog, kraljevog brata, da njezin mlađi sin preuzme prijestolje, što je ona odbila. Situacija se odigrala liberalima u korist, te je došlo do općih izbora i sazivanja ustavotvorne skupštine u Frankfurtu. Zastupnici su imali samo jedan glavni cilj, a to je stvaranje jedinstvene njemačke države, ali su se njihova mišljenja razilazila kada su u pitanju bili sami okviri i granice ujedinjenja. Jedna grupa zastupnika je zastupala opciju Velike Njemačke, sjedinjenje svih prostora na kojima su njemački govornici, uključujući i Austriju, ali bez Mađara i Slavena. Druga je skupina željela rješenje u sklopu Male Njemačke, bez Austrije. Princ Felix zu Schwarzenberg, austrijski premijer (1848. – 1852.), je krajem godine smirio situaciju u svojem carstvu i nije ga zanimalo nikakvo ujedinjenje Njemačke. Kralj, skupivši ponovno hrabrosti, naređuje vojsci u jesen 1848. godine da zauzme Berlin. Zastupnicima nije preostalo ništa drugo nego ponuditi kralju Fridriku Vilimu IV. carsku krunu i ustav koji su sastavili, ali je to kralj odbio. Nije želio da ga intelektualci okrunu, već je želio da to učine njemački plemići. Nije imao za cilj obnovu apsolutizma, ali je uzeo u obzir uvođenje ustava i ograničenog parlamenta. Bismarck je iskoristio tu priliku, te je uspio ući u novi saziv parlamenta.⁸

Kralj je raspustio Frankfurtski parlament i ugušio pobune u Saskoj i Badenu. Uživao je potporu ostalih njemačkih plemića. Oni nisu imali velikog izbora, budući da je austrijska vojska bila iscrpljena. Joseph von Radowitz, zastupnik frankfurtskog parlamenta (1848. – 1849.) i ministar vanjskih poslova (1850.), je natjerao njemačke plemiće na osnivanje Erfurtske unije (1849. – 1850.), koja je imala svoj parlament s ograničenim izbornim pravom i vojsku, kojom

⁷ Kolb, 2014. *Bismarck* str.25.

⁸ Isto, str. 24. – 26.

bi zapovijedala Pruska. Ta Unija je u mnogočemu sličila na Njemačku koju će Bismarck osnovati dvadeset godina kasnije. U tome parlamentu su većinu imali liberali iz Frankfurtskog parlamenta, što nije odgovaralo Bismarcku. U međuvremenu je Austrija riješila svoje krize i car Franjo Josip Habsburg – Lotaring (1848. – 1916.) je htio preuzeti vodstvo u Njemačkoj. Schwarzenberg je iskoristio nemire u Hessenu, te je sazvaio stari savezni parlament, koji mu je dodijelio ovlast da svoju i bavarsku vojsku udruži i riješi ustanak. To je bila direktna provokacija Pruskoj, pošto je preko toga područja prolazila pruska vojna cesta. Izbio je sukob u kojemu su pruska i austrijska vojska zapucale jedna na drugu. Radowitz je smijenjen i na mjesto ministra vanjski poslova dolazi Otto Theodor von Manteuffel (1850. – 1858.) koji se sastaje sa Schwarzenbergom u Olmützu i dogovara raspuštanje Erfurtske unije i sazivanje starog saveza država. Pruski parlament je taj dogovor nazvao „bruka Olmütza“. Bismarcku se taj dogovor svidio, te je u njemu vidio konačni poraz revolucije. Ponovnim uvođenjem Njemačkog saveza Pruska je trebala izaslanika u saveznom parlamentu u Frankfurtu. To mjesto se ponudilo Bismarcku, za kojeg se smatralo da ima premalo iskustva, ali je jedini vjerovao u suradnju s Austrijom. Tada si nije mogao ni zamisliti da će mu to biti poluga koja će ga jednog dana dovesti na vrh moći, kojemu će posvetiti trideset devet godina svojega života.⁹

⁹ Taylor, 1964. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 28. – 32.

2. Bismarck od diplomata do kancelara

Redovnim zasjedanjem Njemačkog saveza potvrđuje se vraćanje starog poretka. Austrija je sama htjela upravljati Savezom do te mjere da je njihov zastupnik samovoljno i bez dogovora s ostalim zastupnicima donosio dnevni red. Bismarck je na svaki ispad austrijskog zastupnika burno reagirao, te je zahtijevao da bude upućen u svaku sitnicu unaprijed. Austrijski zastupnik, Fridrik von Thun (1851. – 1852.), je često svoje pauze provodio s Bismarckom. Thun je otvoreno ismijavao Prusku i nasljednike Fridrika Velikog, uspoređujući ih s osobom koja je jednom dobila na lutriji. Austrija nije uopće doživljavala Prusku kao ozbiljnu silu.¹⁰

Zastupnici u Njemačkom savezu bili su dosta oprezni po pitanju donošenja odluka. Kad god bi na red došlo glasanje oko nekakve odluke koja bi dala određenu nadmoć Austriji, glasali bi uz Bismarcka protiv toga, ali i obrnuto. Bismarck je u to vrijeme razvijao svoju samostalnu politiku i obavještavao kralja i Manteuffela o svom viđenju i razmišljanju. Bio je drukčiji od bivših pruskih zastupnika, nije provodio samo naredbe koje bi dobivao od svoje vlade. Kralj Fridrik Vilim IV. je bio zasipan različitim prijedlozima i savjetima, ali na kraju ne bi donio nikakvu odluku. Bismarck je često znao doputovati iz Frankfurta u Berlin, kako bi osobno pokušao kralju nametnuti svoje mišljenje.¹¹

Svoj prvi uspjeh Bismarck je ostvario uvođenjem carinskog saveza, u kojemu je uspio da Austrija bude izuzeta. Nakon smrti Schwarzenberga, u ministarstvo vanjskih poslova dolazi Karl Ferdinand von Buol (1852. – 1859.), koji nije uspio progurati prijedlog da Austrija bude primljena u carinski savez. S vremenom je carinski savez prerastao u pravu gospodarsku silu, u koju će Austrija tek 1863. godine, ako ponovno pošalju prijedlog za pristupanje, biti primljena. O sudbini toga prijedloga će odlučivati Bismarck.¹²

Godine 1853. izbija Krimski rat.¹³ Pruska se nalazi u dosta neodlučnoj situaciji. Kralj je od svojih savjetnika dobio različite vizije potencijalnih rješenja. Gerlach je predlagao savezništvo s Rusijom, Bunsen je zagovarao savezništvo sa zapadnim silama (Francuskom i Engleskom), dok je Manteuffel htio savezništvo s Austrijom. Bismarck je odbio sva tri prijedloga, te kralju predložio da iz cijele situacije izvuče korist. Predlagao je blefiranje, prvo

¹⁰ Isto, str. 33. – 36.

¹¹ Isto, 36. – 37.

¹² Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 39. – 40.

¹³ Ruski car Nikola I. pokušava se nametnuti kao zaštitnik kršćana u Osmanskom Carstvu i zahtijeva povlastice za kršćane. Nakon što Porta odbija njegove zahtjeve, Rusija ulazi u Vlašku i Moldavsku, te dolazi do eskalacije rata između Osmanskog Carstva, Velike Britanije, Francuska, a kasnije i Sardinije, na jednoj strani i Rusije na drugoj strani.

je htio Austriji prijetiti savezništvom s Rusijom, a Rusiji bi prijetio savezništvom sa zapadnim silama. Kralj Fridrik Vilim IV. nije htio postupiti kako mu je Bismarck predlagao, nego je u travnju 1854. godine sklopio obrambeni savez s Austrijom. Bismarck je bio nezadovoljan kraljevom odlukom. Krajem 1854. godine je Austrija sklopila savezništvo sa zapadnim silama, te obećala da će natjerati Rusiju na primirje. Pokušala je Njemački savez uvući u Krimski rat, ukoliko bi bila potreba pomoć pri obrani austrijskih granica. Države unutar Njemačkog saveza nije zanimalo uplitanje u tuđi rat, te ih je Bismarck lako nagovorio na neutralnost. Zapadne sile su postale nestrpljive, te su vršile pritisak na Austriju. Austrija je poslala ultimatum Rusiji, kojim je prijetila da će ući u rat na strani zapadnih sila, ukoliko ne pristanu na mir. Rusija je prihvatila ultimatum. Rusija je bila zahvalna Pruskoj na održavanju neutralnosti i neuplitanja u rat, ali je zato Austriji zamjerila uplitanje. Bismarck je kanio iskoristiti tu situaciju, te je kralju predlagao tripartitni sporazum s francuskim carem Napoleonom III. Bonaparteom (1852. – 1870.) i ruskim carem Aleksandrom II. Romanovom (1855. – 1881.), koji bi dao Pruskoj dovoljno snage da pojača svoj utjecaj u Njemačkom savezu. Kralj je odbio tu pomisao, ne zbog Rusije, nego je savezništvo s Francuskom smatrao smrtnim grijehom.¹⁴

Bismarck je, nakon što su se Napoleon III. i Aleksandar II. u kolovoza 1857. godine u Stuttgartu sastali, smatrao da je moguć scenariji u kojemu bi Francuska i Rusija napale Austriju. On je to želio iskoristiti, te odlazi u Pariz da osobno ispita kako Napoleon III. diše. Zaključio je da Napoleona ne zanima ekspanzija na Rajni, nego je želio Austriju izbaciti iz Italije, kako bi Francuska pojačala svoj utjecaj na Sredozemnom moru, te bi u slučaju neutralnosti Pruske bio spreman ponuditi Hannover i Schleswig.¹⁵

Kralj Fridrik Vilim IV. 1858. godine obolijeva, te ga nasljeđuje njegov brat kao regent Vilim (1858. – 1861.), koji je odlučan ne okretati leđa Austriji, nego joj pomoći u slučaju rata. Okreće se protiv politike svojeg brata, otpušta Manteuffela, te pokreće sazivanjem liberalne vlade. Situacija za Bismarck je bila bezizlazna, niti je želio surađivati s Austrijom, niti se kanio vratiti u Berlin i raditi kao liberalni ministar. Alexander von Schleinitz, novi ministar vanjskih poslova (1858. – 1861.), i Vilimova supruga Augusta su bili neprijateljski nastrojeni prema Bismarcku, ali ga se na koncu nisu uspjeli riješiti, te Bismarck 1859. godine postaje izaslanik u Sankt Peterburgu. Nije bio oduševljen novim poslom iz više razloga: plaća mu je bila nedovoljna, velika udaljenost (do Berlina mu je trebalo pet dana putovanja), nije više imao direktan kontakt s kraljem. U Sankt Peterburgu zbližio se s Rusima i njihovom kulturom, čak

¹⁴ Taylor, 1964. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, 39. – 42.

¹⁵ Isto, str. 42. – 43.

je i ruski jezik naučio. Ostavio je dobar dojam na ruskog ministra vanjskih poslova Alexandra Michailowitscha Gortschakowoga (1856. – 1882.), te si je naposljetku stvorio ime kod cara Aleksandra II., koji mu je ponudio posao u ruskoj diplomatskoj službi.¹⁶

Dok je Bismarck uživao u društvu Aleksandra II., 1859. godine Francuska i Sardinija su sklopili tajni savez, s kojim bi trebali prekinuti Austrijsku vladavinu u sjevernoj Italiji. U cijeloj Njemačkoj se probudio nacionalni osjećaj za obranom od francuskog okupatora. Smatrali su to novim francuskim osvajanjem njemačkih zemalja. Jedino je Bismarck bio protiv uplitanja u taj rat. On se vratio svojoj politici iskorištavanja situacije. Nitko ga u Berlinu nije ozbiljno shvaćao, niti je dobivao odgovor. Regent Vilim je ipak iskoristio situaciju. Tražio je od Austrije plaćanje i zapovjedništvo nad postrojbama sjeverno od Majne. S vojnog pogleda to nije bio problem, ali politički gledano bi na taj način Austrija izgubila utjecaj. Car Franjo Josip je bio odlučan ne popuštati u njemačkom pitanju, te je sklopio preuranjeni mir s Napoleonom III. i ustupio područje Lombardije.¹⁷

Na iznenađenje Pruske i Bismarcka, Austrija nije htjela ni pod kakvu cijenu prepustiti vojno vodstvo sjeverne Njemačke Pruskoj. Godine 1860. dvije njemačke sile su pokušale pronaći rješenje i sklopiti obrambeni sporazum, ali su pregovori tijekom travnja 1861. godine na sastanku vojnih vrhova propali. Pruska i Austrija su podcjenjivale jedna drugu, ne znajući da im se sprema otvoreni rat. Uvidjevši ozbiljnost situacije, regent Vilim je odlučio djelovati. Znajući u kakvoj je situaciji vojska, želio ju je reformirati uz pomoć ratnog ministra Albrecht von Roon (1859. - 1873.).¹⁸

Nakon što je 1860. i 1861. godine zastupnički dom odobrio novčana sredstva za Roonovu reformu, zastupnički dom je najavio da ubuduće neće odobravati dodatna sredstva za reformu. Roonu i regentu Vilimu je trebala Bismarckova pomoć da slomi njihov otpor. No, Bismarck je htio da mu se zauzvrat daju odriješene ruke po pitanju vanjske politike. Regent Vilim je to odbio, iako još nije uspio dogovoriti sporazum s Austrijom. U međuvremenu je Bismarck stalno nalazio na relaciji Berlin - Sankt Peterburg. Kralj ga je često pozivao da se predomisli, no Bismarck je ostao odlučan, da će postati premijer, samo ukoliko bude imao odriješene ruke u vanjskoj politici.¹⁹

¹⁶ Isto, str. 44. – 45.

¹⁷ Isto, str. 45. – 46.

¹⁸ Isto, str. 46. – 48.

¹⁹ Isto, str. 49. – 51.

Roon i Albrecht von Bernstorff, novi ministar vanjskih poslova (1861. – 1862.), kontaktirali su Bismarcka 18. rujna 1862. godine, koji se tada po dužnosti nalazio u Francuskoj, nakon što ga je kralj imenovao izaslanikom u Parizu, da se hitno vrati u Berlin. Natezanje između Bismarcka i Vilima, koji je u siječnju 1861. godine postao kralj (1861. – 1888.), trajalo je do rujna 1862. godine, kada je Roon na Vilimovo iznenađenje rekao da je Bismarck u Berlinu. Kralj Vilim I. je primio Bismarcka i iznio mu svoje unutarnje i vanjskopolitičke ideje, te mu na stol stavio i svoju abdikacijsku notu, što je zapravo bio blef. Dana 22. rujna 1862. godine Bismarck dolazi u Babelsberg da bi se ponovno sastao s kraljem. Kralj Vilim I. više nije mogao izdržati bezizlaznu situaciju, te prihvaća Bismarckove uvjete, nadajući se da će ga moći obuzdati. Bismarck je imenovan za premijera Pruske, a četrnaest dana poslije i ministrom vanjskih poslova.²⁰

U povijesti Pruske, nikada nitko nije sa manje iskustva postao premijerom kao Bismarck. Nikada nije bio ni ministar, bio je svega kratko vrijeme u parlamentu. Nije imao svoje pristaše, tu i tamo po koju ulizicu, ali je uglavnom djelovao sam. Nije se previše razumio u unutarnju politiku, niti u gospodarstvo, to je prepuštao ministrima. Sada, kao premijeru, nitko mu nije stajao na putu osim kralja. Nije poštivao oporbu, niti ju je doživljavao. Jednostavno nije volio drukčije mišljenje do vlastitog, zbog čega je mnogo ministara ostalo bez posla.²¹

Nakon svojih govora u parlamentu, dopuštao je pitanja, ali čim bi se pitanjima napadalo njega, okrenuo bi se i otišao u svoju sobu. Kad je trebalo znao je biti i ljubazan, posebno kada su u pitanju bili razgovori sa stranim visokim dužnosnicima, kao npr. Aleksandrom II., Napoleonom III., i kraljicom Ujedinjenog Kraljevstva Viktorijom Hannover (1837. – 1901.).²²

Dana 29. rujna 1862. godine na svojem prvom obraćanju parlamentu, najavio je da se sjedinjenje Njemačke ne može ostvariti „moralnim osvajanjem“, nego samo „krvlju i željezom“. Na tu izjavu su se mnogi zgrozili, od Roona do samog kralja, koji je odmah sjeo u prvi vlak kako bi došao u Berlin i otpustio svojeg premijera. No, Bismarck ga je prestigao i čekao ga na kolodvoru na kojemu je Vilim I. trebao presjesti. Kralj se žestoko obrušio na Bismarcka, no Bismarck je uspio nagovoriti kralja da ga ne smijeni. Bismarcku je smetala njegova ovisnost o kralju.²³

²⁰ Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 51. – 54.

²¹ Taylor, 1964. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 53. – 54.

²² Isto, str. 55.

²³ Isto, str. 55. – 58.

Bismarcku je bila potrebna ustavna kriza. Dokle god se ona nije riješila, Bismarck je po pitanju vanjske politike imao odriješene ruke. Liberali su odlučili popustiti i predložili su kompromis, te su bili spremni vojsci dati potrebna sredstva i dopustiti trogodišnju vojnu službu, uz određene uvjete. Roon je htio prihvatiti kompromis, no Bismarck to nije dozvolio. Kompromisom bi prestala ustavna kriza i Bismarck ne bi mogao kralju ili zastupničkom domu nametnuti svoje vanjskopolitičke smjernice. Njegova politička egzistencija je ovisila o ustavnoj krizi. Bismarck je vidio rješenje ustavne krize na tri način. Prvo rješenje je bila revolucija, drugo rješenje je bilo opće pravo glasa i treće rješenje je vidio u vanjskoj politici. Dok su liberali s jedne strane htjeli pomoću unutarnje politike i liberalnim kursom stvoriti Njemačku, Bismarck je s druge strane vidio rješenje u svojoj vanjskoj politici. Kao ministar vanjskih poslova, tražio je od izaslanika da svoje izvještaje pišu na njemačkom jeziku, a ne na francuskom kao što su to prije radili, kako bi izrazio nacionalni osjećaj u Pruskoj.²⁴

Tenzije s Austrijom su rasle. Austrija je tražila ulazak u carinski savez, koji je obećan prije deset godina, ali ih je u tome Bismarck pretekao i napravio trgovački sporazum s Francuskom s tako niskim carinama, da je suradnja s Austrijom bila nemoguća. To je bio Bismarckov udarac Austriji. Jednakost, koja je falila između Austrije i Pruske, je ključ rješenju, ali car Franjo Josip nije htio pristati na podjelu Njemačke na Majni. Bismarck je još uvijek vjerovao da će se zahtjevi ispuniti bez rata, budući da su Austriju okruživala Pruska, Rusija, Francuska i Kraljevina Italija. Bismarck koji je predvidio Antantu Francuske i Rusije, te je vidio u njoj korist i priliku za Prusku.²⁵

Nakon neuspjeha da s Napoleonom III. dogovori savez i neuspjelim uvođenjem općeg prava glasa u Njemačkom savezu prema uzoru na ustav iz 1849. godine, i neuspjelog pokušaja Austrije da reformira Njemački savez, Bismarck postaje svjestan da ne može sve unaprijed isplanirati, nego se mora prilagoditi situaciji.²⁶

Početakom 1863. godine dolazi do nemira u ruskom dijelu Poljske. Kao odgovor na to Francuska je prekinula savezništvo s Rusijom zbog javnog mnijenja u Francuskoj. Osim gubitka mogućeg savezništva, Bismarcku prijete pobuna i u pruskom dijelu Poljske, te pokušava organizirati savezništvo s Rusijom o suzbijanju nereda u ruskom dijelu prije nego neredi prijeđu granicu. Pruska sklapa Alvenslebenovu konvenciju s Rusijom o suzbijanju ustanaka na tim područjima. Zbog te konvencije europske sile se okreću protiv Pruske, a najveća opasnost je

²⁴ Isto, str. 58. – 60.

²⁵ Isto, str. 61. – 63.

²⁶ Isto, str. 64.

bila na Rajni od strane Francuske. Bismarck je žustro molio Gortschakowa da anulira nagodbu kako bi smirio europske sile. U daljnjem odvijanju situacije Bismarck je zadržao neutralnost, koja će mu se naposljetku isplatiti. Iako nije dobio što je kanio, Bismarck je iz ovoga poteza, izvukao pouku, da ubuduće svaku odluku preispita.²⁷

Bismarck je odigrao ključnu ulogu pri sprječavanju cara Franje Josipa u posljednjem pokušaju postavljanja Austrije kao vodeće u Njemačkom savezu. Austrija se u to vrijeme ponovno našla na udaru europskih sila. Car Franjo Josip je morao birati između Francuske ili Rusije. Nije htio donositi nikakvu odluku, nego je htio potporu Njemačkog saveza u slučaju vojne intervencije. Pozvao je njemačke plemiće u Frankfurt da rasprave o reformi saveznog ustava i želio je stvoriti novu Njemačku, u kojoj bi svi bili ravnopravni, ali u stvarnosti bi on držao konce u rukama, a plemići bi izgubili pravo veta. Bismarck je uspio, nakon jake svađe, odgovoriti kralja Vilima I. da ne ide u Frankfurt. Bez Pruske, Frankfurtska skupština nije mogla ništa donijeti, a plemići nisu htjeli pristati na nešto na što Pruska ne pristaje. Austrija nakon toga gubi inicijativu u Njemačkoj.²⁸

Krajem 1863. godine umire Fridrik VII. Oldenburg, kralj Danske, čim se otvara pitanja Schleswig-Holsteina. Dolaskom Kristijan IX. Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glückburg (1863. – 1908.) i njegovim donošenjem unitarističkog ustava, u kojemu zagovara vojvodinu Schleswig u sklopu „Velike Danske“, prekida se Londonski ugovor iz 1852. godine, prema kojemu su vojvodstva Schleswig i Holstein ponovno pridružena Danskoj. Tim ustavom se ponovno otvara njemačko pitanje oko Schleswig-Holsteina. Kralj Vilim I. i njemački liberali htjeli su poduprijeti vojvodu Fridrika Emila Augustenburga, no Bismarck je to odbio, pribojavajući se pomirenja između kralja i liberala, što ne bi nikako odgovaralo Bismarcku. On je u Schleswig-Holsteinu vidio, u slučaju da se priključe Njemačkom savezu, novu državicu koja bi glasala protiv Pruske. Bismarck je morao naći rješenje, kako zadovoljiti kralja, ali ne i liberale. Odlučio je surađivati s Austrijom, kako bi spriječio unitaristički ustav i vraćanje na snagu Londonskog ugovora, što bi ostale europske sile dopustile. Dana 16. siječnja 1864. godine sklapaju savezništvo s ciljem uklanjanja ustava, te bi kasnije odlučivali o sudbini Schleswig-Holsteina.²⁹

Početak veljače 1864. godine počinju zajednička ratna djelovanja Pruske i Austrije. Danska se sama nije mogla braniti, a ostale sile nisu intervenirale, dok Pruska i Austrija nisu

²⁷ Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 62.

²⁸ Isto, str. 63. – 64.

²⁹ Taylor, 1964. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 69. – 72.

došle do teritorija izvan Schleswig-Holsteina. Dana 25. travnja dolazi do primirja, te se saziva međunarodna konferencija u Londonu, kako bi se riješilo to pitanje. Danci su bili uporni i nisu htjeli odustati od svojeg unitarističkog ustava. Vidjevši da su Danci i na konferenciji spremni kršiti Londonski ugovor, Bismarck nije vidio razloga zašto i on ne bi prekršio ugovor. Konferencija je propala, a Pruska i Austrija su ponovno krenule u rat, te su se Danci, koji su bili prepušteni sami sebi, u kolovozu predali i prepustili vojvodstva Pruskoj i Austriji.³⁰

Na sastanku u Schönbrunn, na kojemu su se sastali premijeri i njihovi vladari, nije donesena konačna odluka oko vojvodstava, čak što više, ovaj put nije Bismarck zakomplicirao stvar, nego kralj Vilim I., koji je ponovno tražio od cara Franje Josipa zapovjedništvo vojske sjeverno od Rajne, što je ovaj ponovno odbio. Dogovorili su se da će privremena zajednička uprava upravljati vojvodstvima, dok se ubuduće ne donese drukčija odluka. Austrija je tražila da se ponovno otvori pitanje njezinog ulaska u carinski savez. Bismarck im je mislio izaći u susret ili ponovno odgoditi pristupanje na par godina, no to su njegovi ministri odbili, što je za rezultat imalo zaoštavanje pruskih i austrijskih odnosa.³¹

Austrija se htjela osvetiti zbog carinskog saveza, te je austrijski zastupnik u Frankfurtu predao rezoluciju kojom bi Njemački savez trebao podržati Augustenburga. Bismarck je tu već uvidio da je rat s Austrijom realna stvar. No, tijekom kolovoza uz pomoć bavarskog posrednika, uspjeli su postići kompromis, te ugovorom u Gasteinu dogovorili podjelu uprave Schleswig-Holsteina, od koje su obje strane imale korist. Kralj Vilim I. i car Franjo Josip su nazdravili u ime toga ugovora, ali Austrija je i dalje ostala tvrdoglava i nije htjela priznati ravnopravnost Pruske.³²

Napetosti između Austrije i Pruske su rasle. Bismarck se okrenuo Napoleonu III., nadao se njegovoj potpori u slučaju rata, no jedino što su dogovorili je neuplitanje Pruske u pitanju Venecije, a Francuska zauzvrat neće sklapati nikakva savezništva s Austrijom. Napoleon je 8. travnja 1866. godine uspio nagovoriti Italiju na savezništvo s Pruskom, kako bi Austriju podijelili na dvije fronte. U svibnju 1866. godine Bismarck posljednji put nudi mir Austriji, uz uvjet razgraničenja na Majni. Austrija je zauzvrat tražila da ih podrži po pitanju Venecije, što bi Bismarck inače učinio, ali su mu u tome trenutku bile vezane ruke zbog dogovora s Napoleonom III. Na zasjedanju Njemačkog saveza 1. lipnja 1866. godine Austrija pokreće

³⁰ Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 64. – 65.

³¹ Isto, str. 66. – 68.

³² Taylor, 1964. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 76. – 78.

raspravu o vojvodstvu i želi da se o tome odluči. To je formalno značilo prekid savezništva s Pruskom. Tako je počeo Austrijski rat za prevlast i Pruski rat za ravnopravnost.³³

Rat nije dugo trajao i odlučen je 3. srpnja 1866. godine u bitci kod Königgrätza. Bismarck je želio što prije da se potpiše primirje, pod uvjetom za kontrolu u sjevernoj Njemačkoj. Napoleon III. se upliće i nagovara ga na potpunu aneksiju, te da ostavi južnu Njemačku i da odobri referendum u sjevernom dijelu Schleswiga, što je Bismarck prihvatio. Car Franjo Josip je prihvatio uvjete primirja, predao Pruskoj Schleswig i vodstvo u Njemačkom savezu, ali Bismarcku je tada kralj Vilim I. stvarao probleme. Kralju Vilimu I. nije bilo jasno zašto u ratu u kojemu su pobijedili, ne kazne Austriju otimanjem dijela njihovog zemljišta i smatrao je nepravednim oduzimanje vlasti njemačkim plemićima. Oko toga pitanja su se u glavnom pruskom stožeru svađali, na jednoj strani generali s kraljem, na drugoj strani Bismarck s prestolonasljednikom Fridrikom Vilimom. Bismarck, po svojem običaju, koristio se svojim dobrim komunikacijskim metodama: suzama, histeričnim napadima, razbijanjem porculana, te je prijetio da će se baciti kroz prozor, samo kako bi kralja nagovorio na pristanak. Zahvaljujući prestolonasljedniku, kralj Vilim I. je pristao, te je 23. kolovoza 1866. godine potpisan Praški mir.³⁴

Pobjeda je donijela unutarnje pomirenje, te je oslabila liberale u pruskom parlamentu. Bismarckova pobjeda je bila savršena, čak su ga i pojedini liberali smatrali nacionalnim herojem. U tome žaru, priznao je da od 1862. godine nedostaje pravna osnova državnom proračunu, pa je zamolio parlament za indemitet.³⁵ Parlament je velikom većinom izglasao pomilovanje, te se to glasanje smatralo abdikacijom pruskog liberalizma.³⁶

³³ Isto, str. 79. – 83.

³⁴ Isto, str. 83. – 86.

³⁵ Indemitet – akt parlamenta kojim se visoki državni službenici oslobađaju odgovornosti za kršenje ustava ili zakona: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>

³⁶ Michael Stürmer, *Das ruhelose Reich*, Berlin, Siedler Verlag, 1994. str. 146. – 147.

3. Od Sjevernonjemačkog saveza do Reicha

Pobjedom u ratu 1866. godine Bismarck se predstavio kao branitelj Njemačke, a usput se riješio Austrije i liberala. Iako su većinu država sjeverno od Majne anektirali, ostalo je još država koje su se oslanjale na Prusku. Bismarck je vidio potrebu za osnivanjem novog saveza, s parlamentom, koji bi se birao općim izborima. U tome savezu glavnu riječ bi imala Pruska, ali je htio učiniti da izvana savez izgleda kao federativni ustroj. Novi ustav, kojeg je sam sastavio, ličio je na ustav starog Saveza, razlikovao se u tome da će kralj Pruske biti glavni zapovjednik oružanih snaga. Savezno vijeće, koje je sastavljeno isključivo od plemića, bi upravljalo Njemačkom i slali bi zakone u Savezno vijeće na usvajanje koje je izabrano općim izborima, i u svemu tome Pruska bi imala pravo veta. Početkom godine je sastavljena ustavotvorna skupština, te je 1. srpnja 1867. godine osnovan Sjevernonjemački savez.³⁷

Uvođenjem savezne vlade, trebalo se popuniti mjesto kancelara koji će upravljati tom vladom. Onaj tko bi postao kancelar, kontrolirao bi sve. Takvu priliku Bismarck nije propustio, te preuzima dužnost kancelara Saveza. Uz tu dužnost je obnašao i funkcije ministra vanjskih poslova i premijera Pruske. Više nije ovisio o kralju, nego o parlamentu, i novim ustrojem je volja Saveza, tj. njegova volja, bila i volja Pruske i kralja.³⁸

Tijekom Luxemburške krize, Bismarck je morao birati, između razumne odluke prepustiti strateški nevažno vojvodstvo Napoleonu III., ili biti odan javnom mnijenju i njemačkim liberalima koji su zahtijevali da Luxemburg ostane dio Njemačke. Sazvao je međunarodnu konferenciju na kojoj je doneseno rješenje s kojom su svi bili zadovoljni. Luxemburg je postao nezavisna država, njemački garnizon je povučen, utvrde uništene i sačuvan mir, ali samo na kratko. Francuski generali su uvidjeli slabu točku u njemačkoj obrani koja se pojavila. Francusko javno mnijenje nije bilo zadovoljno. Oni su smatrali da ih je Bismarck izigrao, što će dovesti do uništenja dobrih odnosa između Njemačke i Francuske.³⁹

Bismarck se brinuo za reakciju u Njemačkoj, te je pretpostavljao da će Napoleon III. vladati situacijom u Francuskoj. Liberali su i dalje željeli agresivnu vanjsku politiku, ali sada protiv Francuske. Bismarck se pribojavao rata s Francuskom, ne zato što bi izgubili, nego što ako pobijede. Znao da je bi se odnosi produbili i da će izgubljena strana kad-tad tražiti revanš.

³⁷ Taylor, 1964. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 90. – 93.

³⁸ Isto, str. 94. – 95.

³⁹ Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 81. – 82.

Znao je dobro procijeniti situaciju, bio je realna osoba. Nije mogao gledati u budućnost, ali je dobro znao predvidjeti logični slijed događaja. Bismarck je znao kako obuzdati nacionalni žar Nijemaca, ali je pogriješio kada je mislio da Napoleon može obuzdati Francuze.⁴⁰

Bismarcka nije imao nikakve vanjskopolitičke ciljevi, a ostalim silama je dao do znanja da ga ne zanimaju i da ne kani nigdje vojno intervenirati. Tek 1869. godine pratio je situaciju na Balkanu, kada je na Kreti izbio ustanak i rat između Grčke i Osmanskog Carstva je bio na vidiku. Sazvao je konferenciju u Parizu kako bi se riješila situacija kompromisom. Već tada, počinje svoju vanjskopolitičku misiju kao posrednik mira.⁴¹

Bismarcka nije zanimala unutarnja politika, on je bio čovjek vanjske politike. Kada je 1866. godine izbio rat, došlo je do prekida carinskog saveza, kojeg je sada trebalo obnoviti. U carinski savez su spadale i zemlje južne Njemačke, koje je kanio jednog dana priključiti Njemačkoj. Kada su ugovori obnovljeni, tražio je da se uvede parlament carinskog saveza, što će biti proširenje saveznog parlament. Tražio je da se zastupnici biraju općim pravom glasa, te bi u konačnici dobio ujedinjeni parlament. No, to mu nije pošlo za rukom. Južni katolički Nijemci su odabrali konzervativne zastupnike koji su bili jako skeptični prema Bismarcku i nisu htjeli ujedinjenje sa sjeverom.⁴²

Godine 1868., nakon unutarnjih sukoba u Španjolskoj, izazvanima nezadovoljstvom prema kraljici i međustranačkim prepiranjem između konzervativaca i liberala, španjolska kraljica Izabella II. (1833. – 1868.) bježi u Pariz. Španjolski parlament je bio u potrazi za novim vladarom. Početkom 1869. godine Bismarck nagovara kneza Leopolda Hohenzollerna (1835. – 1905.) da se kandidira za španjolsko prijestolje, što je ovaj i prihvatio 1870. godine. Drugog srpnja je Pariz saznao da će Leopold biti izabran za novog kralja. Antoine Alfred Agenor de Gramont, novi ministar vanjski poslova Francuske (1870.), mislio je to iskoristiti kako bi podigao ugled Francuske ponovno, i osramotio Prusku, umjesto da je samo poslao kritičnu notu Španjolskoj, koja je svakako četrnaest dana poslije povukla kandidaturu. Leopold je bio spreman odustati od kandidature. Isti dan, kad je Leopold odustao od kandidature, Bismarck se vraća u Berlin. Bio je ogorčen kada je čuo da je kralj Vilim I. odgovorio na Francuske pritužbe. Da bi stvar postala napetija, Francuska je poslala nove zahtjeve kojima bi još više osramotila Prusku ili bi joj objavila rat. Tražili su da kralj Vilim I. potvrdi Leopoldovo povlačenje kandidature, te da se ispriča što se uopće kandidirao i morao je obećati da se više neće

⁴⁰ Taylor, 1964. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 104.

⁴¹ Isto, str. 108.

⁴² Isto, str. 110. – 111.

kandidirati za prijestolje. Kralj je te zahtjeve primio 13. srpnja 1870. godine u Emsu, te je odbio prihvatiti zahtjeve i obrazložiti Leopoldovo povlačenje.⁴³

Vilim je svoje priopćenje poslao u Berlin, odakle bi se trebalo poslati za Pariz. Bismarck je pregledao njegovo obrazloženje, te je izbacio pomirujuće riječi i samo ostavio dio gdje odbija francuske zahtjeve.⁴⁴

3.1 Francusko – njemački rat i rođenje Njemačkog Reicha

Rat između Francuske i Njemačke je bio neizbježan, koliko god se kralj Vilim nadao mirnom rješenju. Zemlje južne Njemačke su protiv svoje volje, pa čak i sa suzama u očima, podržale Njemačku u ratu protiv Francuske. Među narodom javlja se žar i patriotizam za obranu od okupatora kao za vrijeme Napoleonskih ratova. Sam Bismarck nije mogao vjerovati, da neki od njegovih najradikalnijih neprijatelja podržavaju rat.⁴⁵

Njemački radikali su zahtijevali da se nakon rata zauzmu Metz i Strasbourg, bilo je to mišljenje koje su dijelili i njemački generali, koji su bili uvjereni u pobjedu. To mišljenje nije dijelio Bismarck, bio je protiv preuzimanja Metza, u kojemu nije bilo njemačkih govornika. Pokušao je što više smiriti strasti u pogledu zahtjeva na svojoj strani.⁴⁶

Njemačka je htjela pod svaku cijelu pobijediti Francusku. Bismarck se nadao brzom pobjedi i što bržem pomirenju. U kolovozu 1870. godine pri pokušaju provale u južnu Njemačku francuska vojska je potučena, a 2. rujna su Napoleon III. i veliki dio francuske vojske zarobljeni kod Sedana. Bismarck je primio Napoleona kako bi pregovarali u miru, no Napoleon ga je odbio, govoreći, kako neće u zarobljeništvu pregovarati u ime Francuske. Dana 4. rujna se u Parizu sastavlja nova vlada, koja je potaknuta nacionalnim žarom i obranom domovine, odlučila da neće predati niti jedan centimetar francuskog tla Njemačkoj.⁴⁷

Rat je pridobio novi karakter, više nije bila Francuska okupator, nego Njemačka. Njemačka vojska je brzo napredovala do sjevera Francuske, ali Pariz se nije htio predati. Bismarck se pribojavao dužeg sukoba. Morao je misliti o ostalim silama, koje su zapravo do kraja ostale neutralne, te o ujedinjenju Njemačke, koje više nije bilo upitno. Pored svega toga,

⁴³ Stürmer, 1994. *Das ruhelose Reich*, str. 162. – 164.

⁴⁴ Isto, str. 164. – 165.

⁴⁵ Taylor, 1964. *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 119. – 120.

⁴⁶ Isto, str. 120.

⁴⁷ Skupina autora, *Die bürgerliche Umwälzung von 1789 bis 1871*, VEB Deutsche Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1984. str. 502. – 505.

najviše ga je brinula situaciju u glavnom stožeru. Htio je stalno držati na oku vojni vrh i kralja, no oni ga nisu o ničemu obavještavali, da ne bi opet oni morali popustiti kao 1866. godine protiv Austrije. Kada je vojska došla pred Pariz, granatirali su grad. Opsada je trajala cijelu zimu, dok stanovništvo nije izgladnjelo i početkom 1871. godine Francuzi su bili primorani na pregovore.⁴⁸

Bismarck je po pitanju ujedinjenja naletio na različite probleme. Prvi je bio kralj, koji isto kao i Fridrik Vilim IV. 1849. godine nije želio biti okrunjen od strane parlamenta, nego je želio da ga njemački plemići krune. Da bi to postigao, Bismarcku je bila potrebna suglasnost južnih vladara, ponajviše bavarska i württemberška suglasnost. Njihovi kraljevi htjeli su zadržati samostalnost, što nije odgovaralo Bismarcku, te je morao prvo s jednim pa s drugim pregovarati, što je na kraju rezultiralo različitim uvjetima koje im je pružio, te su prema Vilimovoj želji, plemići ponudili kralju carsku krunu.⁴⁹

Kada je došao trenutak krunidbe, Vilim je odbijao Bismarckov naum, da bude okrunjen za Njemačkog cara, nego je htio titulu cara Njemačke. Želio j se pozivati na teritorij kojim vlada, a ne na narod. Krunidba se održala u Dvorani ogledala u Versajskoj palači 18. siječnja 1871. godine. Vilim nije odustajao od svojeg nauma, te je rekao vojvodi da ga prozove carem Njemačke, no Bismarck je u zadnji tren vojvodi rekao da ga prozove carem Vilimom I.⁵⁰

Bismarck se nakon krunidbe trebao posvetiti mirovnim pregovorima s Francuskom, koja se deset dana nakon careve krunidbe predala. Bismarck je bio i dalje protiv preuzimanja Metz i Elzasa, no protiv Strassbourga i Lotaringija nije imao ništa protiv. Ipak je pristao na generalove i careve zahtjeve. Nakon potpisivanja privremenog mira krajem veljače, Bismarck se početkom ožujka vraća iz Francuske i kao trofej ponio je stol na kojemu je potpisano primirje. Za njegove zasluge kralj mu dodjeljuje plemićki status i imenuje ga kancelarom Reicha (Njemačkoga Carstva; njem. *Reichskanzler*). Nedugo nakon toga dobio je i posjed u vojvodini Lauenburgu. Konačni mir između Njemačke i Francuske potpisan je u Frankfurtu 10. svibnja 1871. godine.⁵¹

⁴⁸ Isto, str. 505. – 507.

⁴⁹ Taylor, *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, str. 123. – 126.

⁵⁰ Isto, str. 128.

⁵¹ Isto, str. 129.

4. *Reichkanzler* Bismarck

Bismarck je uz titulu carskog kancelara, obnašao i dalje funkcije predsjedavajućeg saveznoga vijeća, pruskog ministra vanjskih poslova i premijera Pruske. Postao je najjače političko lice Njemačke toga vremena, a možda i Europe.

4.1 Vanjska politika

Osnivanje Reicha, i teritorijalno proširenja Njemačke promijenilo je kartu Europe i odnos snaga. Bismarck je susjedima poručio da Njemačka nema daljnji cilj proširenja teritorija, te da je svoj vanjskopolitički cilj proširenja teritorija i okupljanjem Nijemaca u jednu državu ostvario, te da njih zanima sigurna i stabilna Europa. Pošto nije uspio dobiti primirje koje bi pomirilo Njemačku i Francusku, tražio je način kako oslabiti Francusku. Uvidjevši politiku revanšizma kod Francuske, zbog izgubljenog rata i oduzimanje teritorija, započeo je politiku savezništava, što će se tijekom vremena proširiti na cijelu Europu, kako bi osigurao mir i izolirao Francusku.⁵²

4.1.1 Bismarckova savezništva

Bismarck je, uvidjevši Francusko približavanje Rusiji i njezino naoružavanje, morao u svakom slučaju izbjeći opciju da se nađe između dvije vatre. Zbog toga se u listopadu 1873. godine priključio u *Trocarski savez* zajedno s Austro-Ugarskom i Rusijom. No, taj savez je prekinut nakon Berlinskog kongresa 1878. godine, koji je završio nepovoljno za Rusiju.⁵³

Nakon propalog saveza, Bismarck je uvidio da je Rusija nepouzdan saveznik, no morao se ipak na neki način osigurati. Savez s Britanijom je smatrao štetnim za Njemačku, te se ponovno okreće Austro-Ugarskoj. U listopadu 1879. godine dogovorili su *Dvojni savez*, koji je služio kao obrana od Rusije, ukoliko bi Rusija napala jednu od članica saveza, druga članica bi stala na stranu prve i objavila rat Rusiji. To je bio savez defenzivnog karaktera i služio je samo u slučaju napada Rusije, ali ako bi neka druga sila napala Njemačku, Austro-Ugarska bi ostala neutralna i obrnuto.⁵⁴

Ponovnim približavanjem Rusiji, Bismarck je vidio priliku za drugi *Trocarski savez*. Ovaj sporazum, koji je sklopljen u lipnju 1881. godine, razlikovao se od prvog. Sporazum je bio javnog karakter i vrijedio je tri godine, nakon čega bi se ili ponovno produžio ili postao

⁵² Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 96. – 97.

⁵³ Gordon A. Craig, *Deutsch Geschichte 1866 – 1945*, C.H. Beck Verlag, München, 1999. str. 125. – 127.

⁵⁴ Stürmer, 1994. *Das ruhelose Reich*, str. 201. – 202.

nevažecim. Sporazum je članice obavezivao na neutralnost u slučaju da jedna zarati s nekom silom koja nije članica sporazuma. Taj sporazum je Bismarcka osigurao od rata na dvije fronte, te se smatra njegovim vanjskopolitičkim remek-djelom.⁵⁵

U svibnju 1882. godine dolazi do proširenja *Dvojnog saveza*. Savezu se priključuje Italija, koja je željela na taj način zaštititi svoje kolonijalne posjede u Africi, ali usput bi dovela do smirivanja napetosti s Austro-Ugarskom na istočnoj obali Jadranskog mora. Italija preuzima iste dužnosti i obaveze kao članica *Dvojnog saveza*, a Njemačka bi morala pomoći Italiji u slučaju francuskog napada na Italiju i obrnuto, ako bi Francuska napala Njemačku.⁵⁶

Tijekom 1885./1886. godine kada je u jeku bila Bugarska kriza,⁵⁷ zbog Austro-Ugarske i Rusije koje su bile napete po pitanju Balkana, dolazi do raspada drugog *Trocarskog saveza*. Francusko ministarstvo vanjskih poslova je odmah pokrenulo dogovore s Rusijom o mogućem savezništvu, te je na taj način htjelo okružiti Njemačku. Bismarck je reagirao, te sam počeo tajne pregovore, ali ovaj puta samo s Rusijom. Godine 1887. Rusija i Njemačka sklapaju tajni *Ugovor o uzajamnom osiguranja*, prema kojemu Rusija ostaje neutralna u slučaju francuskog napada, ali Njemačka treba ostati neutralna u slučaju austro-ugarskog napada na Rusiju.⁵⁸

4.1.2 Berlinski kongres

Nakon uspješnog ruskog rata protiv Osmanskog Carstva i pogodnog San Stefanskog mira iz 1878. godine, Velika Britanija i Austro-Ugarska smatraju ruski utjecaj na Balkanu i izlazak na Sredozemno more direktnom opasnošću. Da bi se izbjegao rat, sazvan je Berlinski kongres na kojemu će Bismarck imati ulogu posrednika pošto Njemačka nema interese na Balkanu. Kongres je loše završio za Ruse, što car Aleksandar II. neće lako oprostiti Bismarcku, te dolazi do raskida prve *Trocarske lige*.⁵⁹

4.1.3 Kolonijalna politika

Nakon osnivanja carstva, Bismarck je uvjeravao svijet da su teritorijalni apetiti Njemačke zadovoljeni i da nema interesa za nekakvim kolonijama koje je osobno smatrao

⁵⁵ Isto, str. 202.

⁵⁶ Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 116. – 117.

⁵⁷ Rat između Srbije i Bugarske, izazvan ujedinjenjem Bugarske i istočne Rumelije, označio je prekretnicu u srpskoj ekspanzionističkoj fazi potaknuta Garašaninovim „Načertanijama“. Austro-Ugarska je Srbiji izdala kredit za naoružavanje. Kada je Bugarska preokrenula rat u svoju korist nije stala na Srbijanskoj granici. Velike sile, uključujući i Rusije poslali su kritičnu notu, da se obustavi rat, no Bugarska nije htjela stati dok se ne prizna njeno ujedinjenje. Tek je na nagovor austro-ugarskog poslanika, koji je prijetio uplitanjem u rat, što bi izazvalo i Rusko uplitanje, došlo do prekida vatre.

⁵⁸ Stürmer, 1994. *Das ruhelose Reich*, str. 202.

⁵⁹ Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 98. – 101.

nepotrebnim, posebno u početcima kada je morao krojiti savezništva. No, početkom 80-ih, kada je situacija bila pod kontrolom, vanjskopolitička situacija je bila pogodna za osnivanje kolonija. Godine 1884. formalno počinje kolonijalna politika, nakon što je Bismarck određene trgovačke posjede stavio pod njemačku zaštitu, što će prerasti s vremenom u kolonije.⁶⁰

4.2 Unutarnja politika

4.2.1 Bismarck i liberali

Nakon prvih izbora u carstvu, javila se jaka opozicija liberalima i Bismarcku. Ujedinjenjem Njemačke u demografskoj strukturi Carstva porastao je broj katolika, odanih svećenstvu, te je osnovana Katolička stranka centra. Zbog velikog broja zastupnika na račun liberala, Bismarcku su bili trn u oku, te im je 1872. godine objavio *Kulturkampf* (Kulturna borba). Bismarck je uvodio zakone kako bi stranku i položaj Katoličke Crkve u Carstvu oslabio, od čega su možda najbitniji za spomenuti bili pravo na građanski brak i državne škole. Nakon smrti pape Pija IX. (1846. – 1878.), poglavar Vatikana postaje Lav XIII. (1878. – 1903.), koji je bio spreman na popravljivanje odnosa s Bismarckom. Bismarck nije dobio što je naumio, ali je svakako naštetilo Katoličkoj stranci centra što je bio na pregovorima kod pape. Bismarckov *Kulturkampf* formalno završava 1887. godine.⁶¹

Bismarck je u novoosnovanom carstvu nastavio svoju suradnju s liberalima i slobodnim konzervativcima. Oni su težili modernizaciji gospodarskog i pravnog sustava. Bismarck nije bježao ni od otvorenog sukoba s konzervativcima, što je bio slučaj kada je pruski zastupnički dom odbio glasati za reforme, na što je Bismarck nagovorio Vilima da imenuje dodatne zastupnike kako bi proveo reforme. Konzervativci su bili van sebe, te su to doživjeli kao državni udar.⁶²

Uskoro su se počele pojavljivati prve trzavice između Bismarcka i liberala, no kap koja je prelila čašu je bila odluka o vojnom proračunu. Bismarck je 1873. godine predložio da vojni proračun više ne bude briga parlamenta, što liberali nisu mogli podržati. Pronađen je kompromis, te je vojni proračun donesen na sedam godina, što je Bismarck prihvatio.⁶³

⁶⁰ Craig, 1999. *Deutsche Geschichte 1866 – 1945.*, str.140. – 148.

⁶¹ Wilfried Loth, *Das Kaiserreich*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1997., str. 50. – 59.

⁶² Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 102. – 103.

⁶³ Isto, str.103. – 104.

4.2.2 Bismarck i konzervativci

Zbog konstantnih sukoba s liberalima i njihovoj želji da carstvo bude više parlamentarna monarhija, tj. da parlament upravlja vladom, Bismarck je morao tražiti nove saveznike kako bi se suprotstavio liberalima. Nakon što je počeo razgovor s papom Lavom XIII., vođa Katoličke stranke centra, Ludwig Windhorst (1812. – 1891.), je 1878. godine također započeo razgovor s Bismarckom. Nakon usuglašavanja Bismarck je uz pomoć Windhorsta i konzervativaca ponovno ovladao situacijom u parlamentu i srušio liberale, te uveo zakone o carinskim nametima za uvezenu robu. Nedugo nakon toga, Bismarck si je našao novog neprijatelja u radničkom pokretu.⁶⁴

4.2.3 Bismarck i socijalisti

Pogođeni radničkim položajem u Njemačkoj i izrabljivanjem od strane kapitalista, u Njemačkoj jača radnički pokret, te se polako javlja i kao politička stranka. Godine 1876. prvi zastupnici Socijalističke radničke partije Njemačke (njem. SDAP, *Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands*) ulaze u parlament. Bismarck ih prepoznaje kao revolucionarnu prijetnju, te nakon dva neuspjela atentata na cara Vilima I. 1878. godine, Bismarck donosi zakon protiv socijalista, kojim se pokušava oslabiti efikasno djelovanje socijalista.⁶⁵

Bismarck je znajući da će socijalisti nastaviti svoj rad i komunikaciju s narodom, pokušao biti korak ispred njih. Prihvatio je činjenicu da mora zadovoljiti tada najveći sloj društva, te počinje s donošenjem socijalnih zakona, zdravstvenog osiguranja, zaštite u slučaju nesreće na radu, invalidsko i mirovinsko osiguranje. Tim zakonima je postavio prve temelje za socijalnu državu, ali ipak nije uspio odvojiti socijaliste od njihovog biračkog tijela, te je 1890. godine povukao zakon protiv socijalista.⁶⁶

4.3 Bismarck i Vilim II.

Nakon smrti Vilima I. 1888. godine, slijedi kratka vladavina njegovog sina, Fridrika III. (1888.), te je i on nakon devedeset devet dana umro zbog bolesti. Fridrika nasljeđuje njegov sin Vilim II. Bismarck i Vilim II. se nisu nikako slagali. Uvijek su nailazili na konflikte, bila vanjska ili unutarnja politika u pitanju. Vilim je bio svjestan Bismarckovog upravljanja Carstvom preko njegovog djeda, no njemu se nije vladalo preko Bismarcka, nego je htio samostalno vladati. Dana 17. ožujka 1890. godine Vilim traži od Bismarcka ostavku, te ga 20.

⁶⁴ Taylor, 1964. Bismarck: *Mensch und Staatsmann*, str. 174. – 175.

⁶⁵ Loth, 1977. *Das Kaiserreich*, str. 63. – 64.

⁶⁶ Skupina autora, *Povijest Njemačke*, Barbat, Zagreb, 1999. str. 189.

ožujka otpušta i započinje svoju vladavinu, koja će završiti njegovom abdikacijom nakon izgubljenog Prvog svjetskog rata 1918. godine.⁶⁷

Otto se povlači na svoje imanje u Friedrichsruhr gdje je pisao svoje memoare „*Gedanken und Erinnerungen*“. Obolijeva te umire 30. lipnja 1898. godine, i prije nego što je car Vilim II. mogao vidjeti lijes, Otto je pokopan u mauzolej u Freidrichsruhru pored svoje Johanne.⁶⁸

⁶⁷ Loth, 1977. *Das Kaiserreich*, str. 89. – 91.

⁶⁸ Taylor, *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, Str. 253. – 256.

5. Zaključak

Teško je donijeti jasan zaključak o osobi kao što je to bio Otto von Bismarck. O njegovom karakteru i liku kritičari se ne slažu. Jedni zagovaraju tezu da je sve što je radio za vlastiti interes, dok ga drugi proglašavaju utemeljiteljem moderne njemačke države. Sigurno da ima mnogo argumenata za jednu i drugu tezu, kao npr. njegovi osobni interesi pri svađi oko ustava, kada je spriječio kompromisno rješenje samo kako bi dobio na vremenu da kralju usadi svoje vanjskopolitičke misli. S druge strane, imamo osobu koja je na lukav način izigrala neprijatelje, pa često i samog kralja, kako bi ispunila svoje ciljeve, koji su za rezultat imali mnogobrojne nacionalne interesne sfere, kao što je samo okupljanje njemačkih država u jednu, zaštita domaćeg tržišta carinskim nametima, uvođenje općeg prava glasa, a kruna svega toga su bili socijalni zakoni, koji su utkali Njemačkoj put u socijalnu državu, državu kojoj bi trebao biti prvi interes njezini žitelji. Nije uzalud Vilim I. govorio, da je teško biti car pod Bismarckom.⁶⁹ Nitko nije nepogrešiv, koliko god to on možda nikada nije ni priznao sam sebi, a kamoli drugima. Vjerojatno je i svoju vlast možda i previše zloupotrebjavao, koliko god mislio da cilj opravdava sredstva, no ne treba zaboraviti da je Njemačka prije Napoleona bila gomila državnica, nakon Napoleona malo manja gomila državnica. Pored svega toga Bismarck je priveo kraju neprestano svađanje između Pruske i Austrije, tko će imati glavnu riječ u Njemačkom Savezu. Pitanje je da li bi netko drugi mogao popuniti njegovu ulogu i bolje odraditi posao - sumnjam. Kada se priča o Napoleonu, govori se da je Napoleon iznad svega volio to što je radio, volio je biti vojskovođa i pobjeđivati na bojištu. Mislim da je slično i s Bismarckom. On je radio svoj posao i nije dopuštao da mu se itko nađe na putu. Ministri i vladari su se mijenjali u Europi, ali je uvijek Bismarck ostao. Koliko god ga ne voljeli, vladari europskih zemalja su ga poštovali zato što je znao sačuvati mir u Europi, te su se nakon njegovog odlaska pribojavali rata. On nije bio samo simbol „Reicha“, nego simbol mira, koji je potrajao više desetljeća i nakon njega. Nije uzalud jedan britanski izaslanik u Berlin 1880. godine govorio za Bismarcka da: „U Sankt Peterburgu, Rimu i Parizu njegove riječi su Sveto pismo, ulijevale su strah, a njegova šutnja je dovodila do zabrinutosti.“⁷⁰

⁶⁹ http://www.focus.de/wissen/mensch/geschichte/tid-23915/150-jahre-wilhelm-i-von-preussen-kaiser-von-bismarcks-gnaden_aid_675385.html - 14.07.2016. 14:57

⁷⁰ Kolb, 2014. *Bismarck*, str. 116

6. Literatura

- "Kaiser von Bismarcks Gnaden" (http://www.focus.de/wissen/mensch/geschichte/tid-23915/150-jahre-wilhelm-i-von-preussen-kaiser-von-bismarcks-gnaden_aid_675385.html - 14.07.2016. 14:57)
- Craig, Gordon A., *Deutsch Geschichte 1866 – 1945*, C.H. Beck Verlag, München, 1999.
- Kolb, Eberhard, *Bismarck*, München, C.H. Beck, 2014.
- Loth, Wilfried, *Das Kaiserreich*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1997.
- Skupina autora, *Deutschland in den internationalen Beziehungen des 19. und 20. Jahrhunderts*, München, Verlag Ernst Vögel, 1996.
- Skupina autora, *Die bürgerliche Umwälzung von 1789 bis 1871*, VEB Deutsche Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1984.
- Skupina autora, *Die Deutsche Frage im 19. und 20. Jahrhundert*, München, Verlag Ernst Vögel, 1983.
- Skupina autora, *Lesebuch zur deutschen Geschichte*, sv. II. i III., Dortmund, Chronik Verlag, 1984.
- Skupina autora, *Povijest Njemačke*, Barbat, Zagreb, 1999.
- Stürmer, Michael, *Das ruhelose Reich*, Berlin, Siedler Verlag, 1994.
- Taylor, Alan John Percivale *Bismarck: Mensch und Staatsmann*, Stuttgart – Hamburg, Deutscher Bücherbung, 1962.
- Taylor, Alan John Percivale, *Borba za prevlast u Evropi*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1968.